

Soubor děl Lorenze Kohla von Kohlenegg v Kloboukách u Brna

Pavla Cenková

ANOTACE: Článek se zabývá malířským dílem Lorenze (Vavřince) Kohla von Kohlenegg (1783–1851) v Kloboukách u Brna. Na příkladu tohoto autorského konvolutu se zamýšlí nad obecnějšími otázkami zdůvodnění památkové ochrany u vrstvy méně kvalitního konvenčního sakrálního umění, zejména v 19. století.

Klobouky u Brna, malebné městečko jihovýchodně od Brna, se pyšní dlouhou historií. K symbolům obce patří historický větrný mlýn, místními dominantami jsou evangelický a katolický kostel a na náměstí stojící kloboucký zámek. K pamětihodnostem patří také kaple sv. Barbory situovaná na lesnatém návrší nad obcí. Zdejší fond movitých kulturních památek (dále MKP) je nejen poměrně početný, ale také soustřeďuje řadu velmi kvalitních především barokních uměleckých děl. Mezi MKP evidované v obci Klobouky u Brna náleží také soubor několika obrazů, zapsaných do státního seznamu coby díla slavného pražského malíře Ludvíka (Ludwiga) Kohla (1746–1821).¹ Stalo se tak poté, co byla autory původních evidenčních listů na některých z nich rozpoznána signatura „Kohl“.²

Avšak na základě nedávno prováděného výzkumu³ lze přesvědčivě doložit, že toto určení autorství bylo mylné. V majetku římskokatolické farnosti Klobouky u Brna se skutečně nachází konvolut maleb, jež jsou díly jednoho umělce, jehož příjmení bylo „Kohl“. Nejednalo se však o Ludvíka Kohla, nýbrž o malířova synovce Lorenze (Vavřince) Kohla von Kohlenegg (1783–1851), rakouského šlechtice a důstojníka.⁴ Lorenz Kohl se narodil v rodině učitele kreslení, na otcovo přání začal roku 1795 studovat uměleckou akademii ve Vídni. Studium však nedokončil a v šestnácti letech (roku 1799) odešel k vojsku. Účastnil se bojů v napoleonských válkách, v nichž se vyznamenal zejména v bitvě u Aspern (1809) a byl několikrát povýšen. Po uzavření míru se v armádních službách nadále věnoval zejména kartografii a litografii. Pracoval na vybudování litografického institutu katastru (Lithographische Institut des Katasters), v roce 1816 a v letech 1842–1851 stál v jeho čele. Velmi se zasloužil o rozšíření techniky litografie v monarchii, napsal také první učebnici litografie vydanou na území Rakouska⁵ a přispěl ke zřízení ústavu litografie na vídeňské akademii. Dosáhl hodnosti majora a za své zásluhy byl roku 1829 nobilitován.

1

Během své aktivní vojenské služby utrpěl major Kohl zranění, kvůli kterému byl roku 1830 penzionován.⁶ V této době začal dojíždět do Klobouk u Brna ke svému strýci, rytíři Augustinu von Neuwall (1783–1851),⁷ který spolu se svým bratrem Ignácem von Neuwall

Obr. 1. Lorenz Kohl von Kohlenegg, *Narození Páně*, před 1839, olej na dřevě, v. 183 cm, š. 270 cm. Klobouky u Brna, kaple sv. Barbory, evangelní strana presbytáře. (Foto: Robert Huk, 2008)

Vídeň, † 22. 1. 1851 Vídeň), c. k. major na penzi, rytíř řádu sv. Mauritia a sv. Lazara, čestný člen c. k. Akademie výtvarných umění ve Vídni a dopisující člen Moravskoslezské společnosti pro zvelebení orby, přírodovědu a vlastivědu (k. k. Mährisch-schlesische Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues der Natur- und Landeskunde). Skutečnost, že Lorenz Kohl byl synovcem pražského malíře Ludvíka Kohla, uvádí slovníková literatura. Dosud však v tomto ohledu nebyla provedena odborná genealogická analýza. Srov.: BECKER, F.; THIEME, U., cit. v pozn. 1. S. 204. Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950, cit. v pozn. 1. S. 61.

5 KOHL, Lorenz. *Praktische Anleitung zur Lithographie*. Wien : Christian Gottfried Kaulfuß, 1820. Bez ISBN.

6 Zpráva o Kohlově penzionování: *Österreichisch-kaiserliche Wiener Zeitung*. 1830, roč. neuveden, č. 206 (9. 9. 1830). Bez ISSN. S. 1.

7 Sám Kohl ve svém dopise brněnskému biskupovi (srov. pozn. 12) označuje Augustina von Neuwall jako svého strýce. Tato skutečnost však nebyla prozatím doložena odborným genealogickým průzkumem. Příbuzenství obou rodin

■ Poznámky

1 Ludvík (Ludwig) Kohl (1746–1821), pražský malíř a profesor kreslení. Viz BECKER, Felix; THIEME, Ulrich. *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart*. Bd. 21, Knip–Krüger. Leipzig : Wilhelm Engelmann, 1927. Bez ISBN. S. 203; HOROVÁ, Anděla (ed.). *Nová encyklopedie českého výtvarného umění I*. A–M. Praha : Academia, 1995. ISBN 80-200-0521-8. S. 369; Kol. aut. *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*. Bd. 4, Knolz–Lan. Wien : Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1993. ISBN 978-3-7001-2145-9. S. 60.

2 Původní evidenční listy zpracovaly M. Horňanská v roce 1965 a M. Nováková v roce 1971.

3 Výzkum probíhal v rámci plnění hlavního úkolu NPÚ č. 12, stanoveného generální ředitelkou NPÚ v roce 2014, „Reidentifikace movitých kulturních památek“.

4 Lorenz (Vavřinec) Kohl Edle von Kohlenegg (* 26. 3. 1783

2

3

(1785–1856) koupil 13. září 1820 kloboucké panství od Náboženského fondu, a stal se tak jeho majitelem.⁸ Svě pravidelné pobyty v Kloboukách⁹ Kohl využíval nejen k rekonvalescenci tělesné, ale i duševní a věnoval se zde mimo jiné malířství. Augustin von Neuwall se coby majitel panství stal zároveň patronem kloboucké katolické farnosti a jeho synovec tak své dobročinné aktivity spojil právě s ní a do zdejších sakrálních prostor věnoval svá díla. Mimoto kreslil portréty běžných klobouckých obyvatel (zvláště pozornost věnoval zdejším bohatým krojům) i důležitých osobností městečka. V SOKA Břeclav se sídlem v Mikulově máme dochován unikátní soubor dvaceti pěti Kohlových portrétních skic, datovaných do let 1833–1842, které mají nesmírnou hodnotu nejen uměleckou, ale především historicko-etnografickou.¹⁰

Bezesporu největším počinem Lorenze Kohla v Kloboukách byla iniciace záchrany poutní kaple sv. Barbory, zrušené roku 1787 Josefem II., která v této době sloužila jako obecní sýpka. Po déle trvající snaze byla kaple skutečně v letech 1848–1852 celkově obnovena a navracena liturgickým účelům.¹¹ Lorenz Kohl tak svým úsilím hmatatelně zasáhl do regionálních dějin Klobouk, neboť díky němu se nám tato vzácná památka dochovala až do dnešních dnů. K tomu se váže důležitý dokument: dopis L. Kohla brněnskému biskupovi ze 4. 12. 1839, kde jej žádá o podporu záměru obnovy kaple. Zde sám popisuje svůj vztah ke Kloboukám a zmiňuje některá svá zdejší díla.¹²

V rámci aktuálního výzkumu bylo také v dobovém vídeňském tisku objeveno oznámení o Kohlově úmrtí († 22. 1. 1851 ve Vídni)¹³ a na něj navazující obsáhlý nekrolog.¹⁴ V něm

jsou zachyceny jednak Kohlovy detailní biografické údaje, jednak svědectví o skutečnosti, že se po svém penzionování rozhodl plně věnovat svým uměleckým zálibám. Cestoval do uměleckých center v Německu a Itálii, kde se zabýval výzkumem olejomalby a také sám začal touto technikou malovat.¹⁵ V této době tak vytvořil některé oltářní obrazy a další díla, a právě do tohoto jeho životního období spadají mimo jiné i kloboucké realizace.

Terénní výzkum ukázal, že v majetku římskokatolické farnosti v Kloboukách se v současnosti nacházejí následující malířská díla Lorenze Kohla: (1) Narození Páně, (2) Vjezd Páně do Jeruzaléma, (3) Sv. Augustin, (4) Sv. Kateřina

■ Poznámky

je pak bezpečně doloženo v následující generaci: syn Lorenze Kohla, Edgar Kohl von Kohlenegg (1833–1895), si vzal za manželku jednu z dcer Augustina von Neuwall, Eugénii von Neuwall (1832–1897).

⁸ Více o rodině von Neuwall viz: BOBKOVÁ, Dana. Historie domů na klobouckém náměstí a přilehlém okolí – I.: Dům č. 169, budova zámku a rod Neuwallů. *Větrný mlýn: občasník občanů klobouckého regionu*. 2013, roč. neuveden, č. 2, s. 3–5. Bez ISSN.

⁹ Pravidelné letní pobyty Lorenze Kohla v Kloboukách jsou doloženy v dobovém tisku. Příloha vídeňského deníku *Wiener Zeitung*, kde jsou evidovány příjezdy a odjezdy významných osobností z Vídně, Kohlovy cesty do Klobouk zaznamenává. (Srov.: *Österreichisch-kaiserliche Wiener Zeitung*, Anhang, 1832–1839. Bez ISSN.)

¹⁰ SOKA Břeclav se sídlem v Mikulově, osobní fond Vojtěch Samec, Mikulov NAD 1241. Za objev kreseb vděčím panu Robertu Hukovi.

¹¹ CENKOVÁ, Pavla. „Neobarokní“ romantický historismus na příkladu sakrální tvorby Benedikta Edeleho a Jo-

Obr. 2. *Lorenz Kohl von Kohlenegg, Vjezd Páně do Jeruzaléma, před 1839, olej na dřevě, v. 183 cm, š. 270 cm. Klobouky u Brna, kaple sv. Barbory, epistolní strana presbytáře. (Foto: Robert Huk, 2010)*

Obr. 3. *Portrét Lorenze Kohla (1783–1851), Österreichische Nationalbibliothek, Bildarchiv Austria, Porträtsammlung.*

sefa Břenka. *Opuscula historiae artium: časopis Semináře dějin umění Filozofické fakulty Masarykovy univerzity Brno*. 2013, roč. 62, č. 2, s. 152–159. ISSN 1211-7390.

¹² „Mému strýci, panu rytíři z Neuwallu, patří v brněnském kraji panství Klobouky. Je tam, jak Vaší Excelenci je zajisté známo, nad obcí v milé a výhodné poloze bývalá poutní kaple sv. Barbory.... Od té doby, kdy jsem byl nucen pro zranění opustit armádu, zdržuji se tu téměř každé léto a jelikož jsem se odedávna zabýval svobodným uměním, použil jsem zdejšího pobytu k výzdobě zdejšího kostela svatými obrazy, mezi jiným též Narozením Páně a Vjezdem Páně do Jeruzaléma.“ Překlad dokumentu uložen v: Národní památkový ústav Brno, fond Státní památkový úřad Brno 1919–1958, kart. 36, složka č. 5. Překlad byl v minulosti publikován také v: VRBAS, Jakub. *Pohledy do minulosti Klobouk*. Mikulov : Státní okresní archiv Břeclav, 1999. ISBN 80-85048-92-2. S. 166–167.

¹³ *Oesterreichischer Soldatenfreund: Zeitschrift für militärische Interessen*. 1852, roč. 4, č. 11, 25. 1. Bez ISSN. S. 3.

¹⁴ *Oesterreichischer Soldatenfreund: Zeitschrift für militärische Interessen*. 1852, roč. 4, č. 20, 15. 2. Beilage zum oesterreichischen Soldatenfreund. Bez ISSN. S. 1–3.

¹⁵ Nekrolog konkrétně uvádí, že z německých uměleckých center navštívil L. Kohl Mnichov a později také galerie v Berlíně, Drážďanech a Hamburku, v Itálii cestoval do Benátek, Milána, Florencie, Bologne, Říma, Neapole a Palerma. Některé z těchto jeho cest dokládá také příloha vídeňského deníku *Wiener Zeitung* (viz pozn. 9).

4

5

Obr. 4. Lorenz Kohl von Kohlenegg, Sv. Augustin, 1836–1837, olej na plátně, v. 93 cm, š. 71,5 cm. Klobouky u Brna, farní úřad. (Foto: Martin Kučera, 2014)

Obr. 5. Lorenz Kohl von Kohlenegg, Sv. Kateřina Alexandrijská, 1836, olej na plátně, v. 92 cm, š. 71 cm. Klobouky u Brna, kaple sv. Barbory, epištolní strana podkruchtí. (Foto: Robert Huk, 2008)

Alexandrijská, (5) cyklus obrazů křížové cesty, (6) obraz Nejsvětější Trojice. Dosavadní odborná literatura uváděla chybnou autorizaci obrazů, stejně jako nepřesnou dataci jejich vzniku, o některých z nich se nezmiňuje vůbec.¹⁶ Soubor obrazů se sakrálními náměty doplňují ještě dva drobné portréty duchovních správců zdejší farnosti: (7) portrét Josefa Růžičky a (8) Jiřího Vrbý.

Dvojici rozměrných na šířku orientovaných obdélných protějškových obrazů malovaných na dřevě zobrazujících scény Narození Páně¹⁷ a Vjezd Páně do Jeruzaléma¹⁸ Lorenz Kohl namaloval před rokem 1839 a věnoval je do interiéru klobouckého kostela, jak sám uvádí ve svém dopise brněnskému biskupovi. Oba náměty jsou situovány v otevřené krajině, přehledná osově symetrická kompozice je založena na centrálně umístěném ústředním výjevu, k němuž jsou po stranách přidruženy skupiny přihlížejících postav. V noční scéně Narození

Páně jsou využity prudké světelné kontrasty, přičemž diagonálně vedený proud světla dopadá přímo na postavu novorozeného Ježíše. Obdobně u Kristova vjezdu do Jeruzaléma, odehrávajícího se za ranního svítání, je opět jasným světlem nasvícena postava Krista jedoucícího na oslátku, zatímco směrem do stran intenzita světla slábne. U obou maleb v koloritu celkově převažují teplé zlatohnědé tóny kontrastující s výraznými jasnými tóny použitými na inkarnátech a oděvech hlavních jednajících postav. Promyšlená světelná a barevná režie tak zvyšuje dekorativní a emocionální účinek. Na formálním pojetí obou mnohofigurálních kompozic lze rozpoznat na jedné straně vliv nazarénského hnutí, na druhé straně nelze opomenout přejímání schémat z domácí tradice barokního malířství, včetně jejich transformace do pololoidové polohy. Tyto ozvuky barokních schémat jsou zvláště patrné v radikální kontrastní světelné instalaci.

■ Poznámky

16 Bohumil Samek za autora památkově chráněných Kholových klobouckých maleb mylně považoval syna Ludvíka Kohla, Josefa. Srov.: SAMEK, Bohumil. *Umělecké památky Moravy a Slezska. II., J–N*. Praha : Academia, 1999. ISBN 80-200-0695-8. S. 143. Chybné jméno autora i datace děl uvádí ve své stati také Jitka Matuszková. Srov.:

MATUSZKOVÁ, Jitka. Kloboucké památky. In KORDIOVSKÝ, Emil (ed.). *Klobouky u Brna: město, dějiny, krajina a lidé*. Brno : Muzejní a vlastivědná společnost, 1998, s. 197–206. ISBN 80-85048-76-0. Emil Kordiovský za díla Lorenze Kohla mylně považoval obrazy hraběte z Klobouk a paní Rejčky z Kobouk, které však bezesporu vznikly na přelomu 70. a 80. let 18. století (před rokem 1784). Srov. KORDIOVSKÝ, Emil. Obrazy Lva a Rejčky z Klobouk a obrazové přílohy sborníku. In KORDIOVSKÝ, Emil (ed.). *Klobouky u Brna: město, dějiny, krajina a lidé*. Brno : Muzejní a vlastivědná společnost, 1998, s. 212–214. ISBN 80-85048-76-0.

17 Lorenz Kohl von Kohlenegg, Narození Páně, před 1839, olej na dřevě, v. 183 cm, š. 270 cm. Klobouky u Brna, kaple sv. Barbory, evangelní strana presbytáře. Obraz je MKP, rej. č. 98040/37-104880. Adjustováno v plochém, černě natřeném dřevěném lištovém rámu s vnitřní a vnější zlacenou lištou (rám je novodobý). Rozměry včetně rámu: v. 215 cm, š. 302 cm (šířka lišty rámu 16 cm). Signatura nenalezena.

18 Lorenz Kohl von Kohlenegg, Vjezd Páně do Jeruzaléma, před 1839, olej na dřevě, v. 183 cm, š. 270 cm. Klobouky u Brna, kaple sv. Barbory, epištolní strana presbytáře. Obraz je MKP, rej. č. 98041/37-104881 (původně nesprávně zapsáno/prohlášeno jako obraz „Kristus káže na hoře“). Adjustováno v plochém, černě natřeném dřevěném lištovém rámu s vnitřní a vnější zlacenou lištou (rám je novodobý). Rozměry včetně rámu: v. 215 cm, š. 302 cm (šířka lišty rámu 16 cm). Signatura nenalezena.

6

7

V poněkud jiném kontextu vznikly dva obrazy s polopostavami světců – sv. Augustina¹⁹ a sv. Kateřiny Alexandrijské.²⁰ Obě díla shodných rozměrů byla zamýšlena jako pendanty. Obraz sv. Augustina odkazuje na Kohlova strýce Augustina von Neuwall,²¹ obraz sv. Kateřiny pak na jeho manželku (Kohlovu tetu) Kateřinu von Neuwall.²² Oba manželé sice pocházeli z židovských rodin, později však konvertovali ke katolictví.²³ Jedná se tak o obrazy jejich křesťanských patronů, které zároveň vykazují zřetelné portrétní rysy.²⁴ Obě malby mají shodnou kompozici. V popředí na výšku orientovaných obrazů obdélného formátu je frontálně podána ústřední polopostava světce v konvenčním ikonografickém schématu: Sv. Augustin je zachycen jako muž ve zralém věku s prošedivělými vlasy a vousy, oděný v biskupském rouchu. Levicí přidržuje před svým tělem rozevřenou knihu, do níž něco zapisuje brkem. Sv. Kateřina je zobrazena jako mladá dívka s korunou na hlavě, oděná do vznešeného šatu a ozdobená bohatými šperky, v pravici drží palmovou ratolest a předloktím levé ruky se opírá o velké dřevěné kolo. Hlavy obou světců jsou po-

točeny vpravo, tváře jsou zachyceny z levého tříčtvrtečního profilu. Pozadí obou maleb tvoří průhledy do volné krajiny, ve kterých nalezneme přímé souvislosti s klobouckými reáliemi.

■ Poznámky

19 Lorenz Kohl von Kohlenegg, Sv. Augustin, 1836–1837, olej na plátně, v. 93 cm, š. 71,5 cm. Klobouky u Brna, farní úřad. Obraz není MKP (připravuje se návrh na prohlášení). Adjustováno v profilovaném dřevěném zlaceném rámu, dekorovaném řezbou vejcovce. Rozměry včetně rámu: v. 109 cm, š. 87,5 cm (šířka lišty rámu 8 cm). Signováno na hřbetu knihy: „V: Kohl / k.k. Major / (nečitelná datace) /“. Obraz vznikl nejspíše v letech 1836–1837, poté co byla postavena nová budova Martinského cukrovaru, která je na něm vyobrazena.

20 Lorenz Kohl von Kohlenegg, Sv. Kateřina Alexandrijská, 1836, olej na plátně, v. 92 cm, š. 71 cm. Klobouky u Brna, kaple sv. Barbory, epištolní strana podkruchtí. Obraz není MKP (připravuje se návrh na prohlášení). Adjustováno v plochem, černě natřeném dřevěném lištovém rámu s vnitřní zlacenou lištou (rám je novodobý). Rozměry včetně rámu: v. 110 cm, š. 89 cm (šířka lišty rámu 16 cm). Signováno a datováno vpravo dole: „V: Kohl: pinx./

Obr. 6. Lorenz Kohl von Kohlenegg, Cyklus obrazů křížové cesty – I. zastavení vyjmuté z rámu, 1842, v. 74,5 cm, š. 65,5 cm, olej na papíře (papír podlepen plátnem), kresba perem. Klobouky u Brna, kaple sv. Barbory. (Foto: Martin Kučera, 2014)

Obr. 7. Lorenz Kohl von Kohlenegg, Cyklus obrazů křížové cesty – XIII. zastavení, 1842, v. 74,5 cm, š. 65,5 cm, olej na papíře (papír podlepen plátnem), kresba perem. Klobouky u Brna, kaple sv. Barbory. (Foto: Robert Huk, 2008)

1836//“. Současný stav je výsledkem restaurování, které provedl R. Polák v roce 1951.

21 Augustin [Samuel Marcus] Leidesdorf von Neuwall (* 24. 6. 1783 Bratislava, † 29. 12. 1851 Vídeň).

22 Katharina Henrietta Edle von Herz, provdaná von Neuwall (* 25. 8. 1785 Vídeň, † 1828 Vídeň).

23 Sňatek manželů von Neuwall se konal 17. června 1806 v synagoze ve Vídni. Oba manželé byli pokřtěni 3. srpna 1819 ve Vídni.

24 Podle svědectví pamětníků měli všichni členové rodiny von Neuwall hnědé oči a výrazné rezavé vlasy, což shledáváme také na obou těchto malbách. Srov. např. VRBAS, J., cit. v pozn. 12.

8

Na obraze sv. Augustina je vymalována veduta martinického cukrovaru, který Augustin von Neuwall vybudoval,²⁵ na horizontu nad ním pak můžeme dobře rozeznat pro region typický větrný mlýn. Za postavou sv. Kateřiny je naproti tomu zachycen dobový pohled na kapli sv. Barbory.

Právě se snahou Lorenze Kohla o obnovu této kaple je přímo spjat vznik cyklu obrazů křížové cesty.²⁶ Jak vyplývá z malířova dopisu ze 4. 12. 1839, rozhodl se v zimě na přelomu let 1839 a 1840 namalovat technikou olejomalby čtrnáct zastavení křížové cesty a následně je nechat instalovat do kapliček poutní kalvárské cesty, jež by vedla z obce na návrší ke kapli. Dále hodlal cyklus křížové cesty reprodukovat také technikou litografie a tento soubor litografií vydat v tisíci kopiích. Prostřednictvím papežského nuncia ve Vídni mínil své dílo věnovat papeži a součástí každého vydání tak měl být ještě slavnostní dedikační arch, jenž měl dopomoci k větší důvěryhodnosti, a tím i k většímu finančnímu výnosu celého podniku. Výtěžek celé akce měl být poskytnut na účel obnovy kaple sv. Barbory. U brněnského biskupství pak Kohl žádal oficiální stanovisko, ve kterém by biskup deklaroval, že nemá námitek proti opětovnému zavedení bohoslužeb v kapli, a podpořil tak myšlenku její restaurace.²⁷ Lorenz Kohl nakonec klobouckou křížovou cestu dokončil až roku 1842 (kalvárská poutní cesta z důvodu značné finanční náročnosti zbudována nebyla) a svěcení obnovené kaple se již nedožil.

Kohlův cyklus obrazů křížové cesty je realizován technikou olejomalby na papíře podlepeném plátnem, drobné detaily (nejčastěji na oděvech postav) jsou dokresleny perem na povrchu barevné vrstvy. Patrný je důraz na pečlivé provedení malby a kresby, s drobnopisným propracováním detailů. Charakteristický je dále jasný zářivý kolorit s převahou teplých hnědavých tónů a jasné rozptýlené světlo. Podstatná je skutečnost, že křížová cesta Lorenze

Kohla přejímá kompozice „pražské“ křížové cesty Josefa Führicha (1800–1876), navržené v roce 1834 pro pražský Petřín²⁸ a poprvé graficky reprodukováné v roce 1836.²⁹ Kohl Führichovy kresby u většiny zastavení doslovně reprodukuje, u několika z nich pak jeho malby vytvářejí zrcadlově převrácenou variantu Führichových předloh (v případě šestého, dvanáctého a třináctého zastavení). Díky rozšíření grafických reprodukcí se Führichův cyklus těšil značné popularity a byl v různých uměleckých technikách mnohokrát kopírován. Tato skutečnost je zajímavá v konfrontaci s původním záměrem Lorenze Kohla vytvořit svůj vlastní cyklus křížové cesty a vydat jej v litografických reprodukcích, k čemuž zřejmě nakonec nedošlo. Můžeme se pouze dohadovat, zda po seznámení se s Führichovým cyklem, kterým se nechal přímo inspirovat, nepovažoval již dále za zbytečné takové dílo koncipovat. V každém případě jsou Kohlovy malby jedním z prvních příkladů použití Führichových kompozičních vzorů, jejichž šíření lze považovat za podstatný fenomén pro náboženské umění v českých zemích od druhé třetiny 19. století. Je zajímavé, že vznik obou cyklů provází také naprosto analogická výchozí historická situace: Führichovy kresebné návrhy čtrnácti výjevů křížové cesty byly určeny pro kalvárské kapličky nově zbudované podél poutní trasy na Petřín ke kostelu sv. Vavřince. Tradice zdejších poutí byla násilně přerušena během josefínských reforem

■ Poznámky

25 Augustin von Neuwall byl zakladatelem a majitelem cukrovaru v lokalitě Martinice u Klobouk. Cukrovar byl zřízen na místě bývalého dvora, kde dříve ležela zaniklá osada Martinice. Lokalita „Dvůr Martinice“ se nachází v nezastavěné části katastru obce Klobouky u Brna (cca 4 km od centra obce) na státní silnici II/381. V letech 1836–1837 zde bratři Neuwallové vystavěli areál cukrovaru a začátkem roku 1838 požádali o udělení formálního zemského

Obr. 8. Lorenz Kohl von Kohlenegg, *Cyklus obrazů křížové cesty – X. zastavení*, 1842, v. 74,5 cm, š. 65,5 cm, olej na papíře (papír podlepen plátnem), kresba perem. Klobouky u Brna, kaple sv. Barbory. Detail malířovy signatury. (Foto: Robert Huk, 2012)

továrního oprávnění, které obdrželi v červnu téhož roku. Martinický cukrovar byl v provozu mezi lety 1837–1879 a Neuwallové byli jeho vlastníky do roku 1863. Podrobně viz: JANÁK, Jan. Martinický cukrovar v Kloboukách u Brna 1837–1879. In KORDIOVSKÝ, Emil (ed.). *Klobouky u Brna: město, dějiny, krajina a lidé*. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1998, s. 98–102. ISBN 80-85048-76-0. S. 98–102. V SOKA Břeclav se sídlem v Mikulově jsou uloženy dvě fotografie martinického cukrovaru z doby kolem roku 1870. (SOKA Břeclav se sídlem v Mikulově, nezpracovaný fond NAD 89 – Archiv města Klobouky u Brna, městská kronika 1922–1941 plus retrospektivní záznamy, s. 5. SOKA Břeclav se sídlem v Mikulově, Sbírka negativů SOKA Břeclav NAD 981, inv. č. 5064). Vzájemným srovnáním těchto fotografií s vedutou na obraze sv. Augustina lze martinický cukrovar prokazatelně identifikovat.

26 Lorenz Kohl von Kohlenegg, *Cyklus obrazů křížové cesty*, 1842, v. 74,5 cm, š. 65,5 cm, olej na papíře (papír podlepen plátnem), kresba perem. Klobouky u Brna, kaple sv. Barbory. Cyklus je MKP, rej. č. 98044/37-104884. Adjustováno v plochem, černě natřeném dřevěném lištovém rámu s vnitřní okrově natřenou lištou a s nástavcem ukončeným křížkem ve vrcholu. V současnosti kryto novodobým zasklením. Rozměry včetně rámu: v. 110 cm, š. cca 82 cm (šířka lišty rámu není stejnoměrná, cca 8 cm). Nalezené signatury: I. zast. vpravo dole: „Kohl, pinxit“; II. zast. vpravo dole: „Kohl 1842“; IV. zast. vlevo dole: „L: Kohl, k. k. Major 1842“; V. zast. uprostřed dole: „L: Kohl k. k. Major“; VI. zast. vpravo dole: „L: Kohl, k. k. Major pinxit 1842“; IX. zast. vlevo dole: „L: Kohl, k. k. Major pinxit 1842“; X. zast. vpravo dole na vnitřní straně bočnice žebříku: „L: Kohl, k. k. Major pinxit 1842“. V rysech tváře římského setníka na osmém zastavení, stojícího při pravém okraji obrazové plochy a přidržujícího Kristův kříž, lze rozpoznat Kohlův autoportrét. Současný stav je výsledkem restaurování, které provedl R. Polák roku 1951. Někdy po roce 1830 Lorenz Kohl namaloval cyklus křížové cesty také pro baziliku sv. Jiří v areálu Tereziánské vojenské akademie (Theresianischen Militärakademie) ve Wiener Neustadt. (Srov. *Oesterreichischer Soldatenfreund*, cit. v pozn. 14).

27 Viz pozn. 12.

28 MACHALÍKOVÁ, Pavla; TOMÁŠEK, Petr. *Josef Führich (1800–1876) z Chrástavy do Vídně / Joseph Führich (1800–1876) von Kratzau nach Wien*. Praha: Národní galerie v Praze, 2014. ISBN 978-80-7035-554-1. S. 247–249.

29 Jedná se o grafický cyklus rytců Wendelína Želízka, Josefa Skály a Josefa Battmanna. Viz: *Die Gemälde der Kreuzwegkapellen auf dem St. Laurenzberge zu Prag. Nach Compositionen des Wiener k. k. akademischen Galleriecustos Joseph Führich, in Kupfer gestochen von Wendelin Želisko, Joseph Skala und Joseph Battmann, Prag 1836*. Srov. MACHALÍKOVÁ, P., cit. v pozn. 28. S. 287.

a její obnova „byla jedním z projevů oživené katolické spirituality v Praze období romantismu“.³⁰ Kohlovu křížovou cestu tak lze považovat za zajímavý doklad dobové praxe zřizování křížových cest v rámci restaurace poutních areálů ve 30. a 40. letech 19. století, bezpochyby související se soudobou spiritualitou, kladoucí důraz na hluboký emocionální prožitek Kristova utrpení.

Dílem L. Kohla z o něco pozdější doby je jeho obraz Nejsvětější Trojice z roku 1847.³¹ Na plátně je zachycen okamžik, kdy Kristus po svém vzkříšení vystupuje ke svému nebeskému Otci, který ho vyzývá, aby usedl na trůn po jeho pravici. Na levé straně je tedy zobrazena postava Krista, vystupujícího po oblacích na nebesa, vpravo jej vítá figura Boha Otce sedícího na trůnu a vztaženou pravicí ukazuje Synu jeho místo. Nad nimi, v ose obloukově završeného plátna, je situována holubice Ducha svatého, z níž vychází kužel světla, osvětlující střední část obrazu. Zcela dole je vymalován zemský glóbus, který obtáčí mrtvý had nesoucí jablko coby symbol prokletí dědičného hříchu, přemoženého Kristovým dílem spásy. Po formální stránce se malba vyznačuje plošností, kresebností a použitím výrazného koloritu, obdobně jako u ostatních Kohlových prací. Je pravděpodobné, že předlohou zde byla opět grafika či lidový tisk a jedná se tak o ukázkou využití lidové či pololidové motiviky, čerpající z regionální lidové kultury Kloboucka.

Posledními malířskými díly Lorenze Kohla nacházejícími se v majetku kloboucké římskokatolické farnosti jsou dva portréty místních duchovních, Josefa Růžičky³² a Jiřího Vrby,³³ k nimž známe také kresebné skici.³⁴ Oba portréty však byly následně upravovány (částečně přemalovány) v druhé polovině 50. let 20. století, kdy byla v budově fary vytvářena jednotně koncipovaná obrazová galerie klobouckých farářů. I tak je ale při porovnání přípravných kreseb, vynikajících daleko větší živostí a technickou přesvědčivostí, a výsledných olejomalb zřejmé, o kolik byl Kohl lepším kreslířem než malířem.

Z šesti Kohlových kvalitativně srovnatelných sakrálních maleb v Kloboukách u Brna jsou tři zapsány ve státním ústředním seznamu jako MKP, ostatní tři zapsány nejsou. Mimoto i ty z nich, které památkovou ochranou disponují, byly zapsány na základě mylně určeného autorství, jako realizace Ludvíka Kohla (1746–1821). Znamená to tedy, že by měla být památková ochrana těchto obrazů zrušena? Soubor maleb Lorenze Kohla v Kloboukách u Brna jsme zvolili jako svým způsobem modelový příklad, neboť s řešením obdobných situací se při reidentifikaci MKP setkáváme opakovaně. Dílo Lorenze Kohla nám tak klade důležité otázky

ohledně zdůvodnění památkové hodnoty těchto obrazů, které již nemůžeme ocenit na základě autorství, jako díla „slavného mistra“, ani výhradně z hlediska umělecké kvality, která zde není nikterak nadprůměrná, spíše naopak: Kohlové malby jsou díla sice poučeného, avšak přece jen amatéra, která z hlediska čistě formálního nejsou nijak invenční či zajímavá a svou přehlednou kompozicí a didaktickou názorností nijak nevybočují z konvencí soudobé masové sakrální produkce. Přesto si můžeme tvrdit, že památková hodnota těchto děl je nesporná, a to zejména díky unikátnímu kulturněhistorickému kontextu jejich vzniku. Malby Lorenze Kohla jsou především cenným dokumentem své doby, a to hned v několika aspektech:

Z širšího úhlu pohledu jsou tato díla, vzniklá z upřímného náboženského cítění jejich autora a spjatá s jeho úsilím o obnovu kloboucké poutní kaple, výmluvnou ilustrací společenské situace 30. let 19. století, kdy v celé tehdejší moravské společnosti sledujeme výrazný příklon k historicko-vlastenecké tradici doprovázený vzrůstem osobní zbožnosti a náboženské angažovanosti. Opětovný nárůst společenské prestiže církve a všeobecné oživení náboženského života se mimo jiné odrazily také v rehabilitacích barokních poutních areálů, zrušených během josefínských reforem, ke kterým na Moravě v období před polovinou století ve zvýšené míře docházelo.³⁵

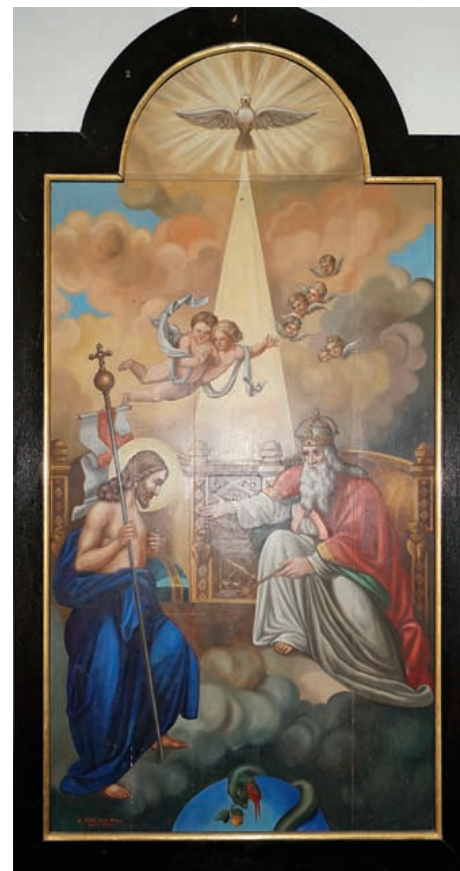
Lze je také zařadit k zajímavému fenoménu nárůstu masové sakrální produkce, která se na Moravě pozvolna rozbíhá ve 30.–40. letech 19. století a v oblasti malířství je pro ni typické právě prolínání nových forem spolu s recyklací starší typologie. Tradiční barokní schémata či lidové motivy tak bývají napojovány na nové vzory, přebírané např. z nazarenismu. S všeobecnou restaurací katolicismu a novým rozvojem katolické spirituality v této době tak přímo souvisí vrstva nového náboženského

■ Poznámky

30 Cit. MACHALÍKOVÁ, P., cit. v pozn. 28. S. 247.

31 Lorenz Kohl von Kohlenegg, Nejsvětější Trojice, 1847, olej na plátně, v. 215 cm, š. 106 cm. Klobouky u Brna, farní úřad. Obraz není MKP (připravuje se návrh na prohlášení). Adjustováno v plochém, černě natřeném dřevěném lištovém rámu s vnitřní zlacenou lištou (rám je novodobý). Rozměry včetně rámu: v. 241 cm, š. 132 cm (šířka lišty rámu 13 cm). Signováno a datováno vlevo dole: „V: Kohl: k.v.k. Major/pinx. 1847//“.

32 Lorenz Kohl von Kohlenegg, Portrét děkana Josefa Růžičky, zřejmě 1834, olej na plátně, v. 30,5 cm, š. 22,5 cm. Klobouky u Brna, farní úřad. Obraz není MKP. Adjustováno v dřevěném lištovém rámu (rám je novodobý). Rozměry včetně rámu: 38,5 cm, š. 30,5 cm (šířka lišty rámu 4 cm).

9

Obr. 9. Lorenz Kohl von Kohlenegg, Nejsvětější Trojice, 1847, olej na plátně, v. 215 cm, š. 106 cm. Klobouky u Brna, farní úřad. (Foto: Robert Huk, 2014)

Značeno připsím na zadní straně: „PINXIT KOHL“. Josef Růžička byl klobouckým děkanem v letech 1824–1835. Původní Kohlův portrét byl velmi pravděpodobně částečně přemalován v 50. letech 20. století. Za upozornění na Kohlovo autorství vděčím panu Robertu Hukovi.

33 Lorenz Kohl von Kohlenegg, Portrét děkana Jiřího Vrby, po roce 1842, olej na plátně, v. 30,5 cm, š. 22,5 cm. Klobouky u Brna, farní úřad. Obraz není MKP. Adjustováno v dřevěném lištovém rámu (rám je novodobý). Rozměry včetně rámu: v. 38,5 cm, š. 30,5 cm (šířka lišty rámu 4 cm). Značeno připsím na zadní straně: „PINX. L. KOLEK SEC PIC. KOHL /1956“. Jiří Vrba byl klobouckým děkanem v letech 1836–1869. Původní Kohlův portrét přemaloval Ludvík Kolk v roce 1956. Za upozornění na Kohlovo autorství vděčím panu Robertu Hukovi.

34 Lorenz Kohl von Kohlenegg, Josef Růžička, 1834, kresba tužkou na papíře, v. 45 cm, š. 30 cm, SOKA Břeclav se sídlem v Mikulově, osobní fond Vojtěch Samec, Mikulov NAD 1241. Značeno vpravo nahoře: „Klobouk Julli 1834, H. Deekant“. Lorenz Kohl von Kohlenegg, Jiří Vrba, 1842, kresba tužkou a uhlím na papíře, v. 45 cm, š. 30 cm, SOKA Břeclav se sídlem v Mikulově, osobní fond Vojtěch Samec, Mikulov NAD 1241. Značeno vlevo dole: „H. Deekant Klobouk, 1842“.

35 Podrobně viz CENKOVÁ, P., cit. v pozn. 11.

10

11

12

13

umění, charakteristická právě rozmanitostí nejrůznějších faset, včetně pololidové či regionální produkce či amatérského eklekticismu, šířících se „zdola“ pod vlivem „nové zbožnosti“ podnícené myšlenkami romantismu a vytvářejících tak jakýsi pendant „vysokému umění“ v klasickém slova smyslu.

Obrazy Lorenze Kohla dále dokumentují typické projevy kultury širokých středních měšťanských vrstev, jejichž byl Lorenz Kohl jako příslušník nové úřednické a vojenské šlechty reprezentantem. Díky rozšíření výuky kreslení na normálních hlavních školách (Normal-Hauptschule) na konci 18. století přestaly být kreslení a další amatérské výtvarné činnosti výsadou šlechtických elit a staly se všeobecně populárními právě v měšťanském prostředí. V první polovině 19. století, kdy byla výuka kresby a malby v těchto kruzích pevnou sou-

částí vzdělání a také oblíbenou volnočasovou kratochvílí, se tak setkáváme s poměrně početnou vrstvou amatérské výtvarné produkce, která nebyla dosud dostatečně odborně prozkoumána a zhodnocena.

V neposlední řadě jsou Kohlovy malby také cenným historickým dokumentem spjatým s regionální historií Klobouk. Jejich vznik bezprostředně souvisí s působením rodiny von Neuwall v čele panství i s tehdy probíhajícími stavebními akcemi, zvláště se vznikem Martinského cukrovaru a s obnovou kaple sv. Barbory. Oba zmíněné areály jsou navíc také na obrazech formou veduty zobrazeny.

Interpretace souboru Kohlových děl tak souvisí s důležitými otázkami pro samotnou disciplínu dějin umění: Jak máme z metodologického hlediska vlastně zacházet s vrstvou méně kvalitního, zato masově rozšířeného

Obr. 10. *Lorenz Kohl von Kohlenegg, Josef Růžička, 1834, kresba tužkou na papíře, v. 45 cm, š. 30 cm. SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, osobní fond Vojtěch Samec, Mikulov NAD 1241. (Reprofoto: SOkA Břeclav, 2014)*

Obr. 11. *Lorenz Kohl von Kohlenegg, Portrét děkana Josefa Růžičky, zřejmě 1834, olej na plátně, v. 30,5 cm, š. 22,5 cm. Klobouky u Brna, farní úřad. (Foto: Robert Huk, 2010)*

Obr. 12. *Lorenz Kohl von Kohlenegg, Jiří Vrba, 1842, kresba tužkou na papíře, v. 45 cm, š. 30 cm. SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, osobní fond Vojtěch Samec, Mikulov NAD 1241. (Reprofoto: SOkA Břeclav, 2014)*

Obr. 13. *Lorenz Kohl von Kohlenegg, Portrét děkana Jiřího Vrby, po roce 1842, olej na plátně, v. 30,5 cm, š. 22,5 cm. Klobouky u Brna, farní úřad. (Foto: Robert Huk, 2010)*

umění, zejména v 19. století? V tomto období, kdy docházelo ke stálému vzrůstu prestiže umění, ale také k jeho rozšíření z nejvyšších šlechtických a církevních kruhů do nově se etablovujících průmyslnických a měšťanských vrstev, ruku v ruce s jejich rostoucím ekonomickým potenciálem, se umělecká produkce stává mnohvrstevnatou a její kvalita kolísá od prací amatérských přes běžné „řemeslné“ práce průměrné kvality až k velmi kvalitním dílům.

Podobně jako produkce brněnských měšťanských sochařů, jimiž se autorka podrobně zabývala dříve,³⁶ ani díla Lorenze Kohla nemohou v žádném případě vykazovat prvotřídní uměleckou kvalitu. Jejich hodnota však spočívá v něčem jiném: brilantně dokumentují dobové myšlenkové klima, romantismem ovlivněnou „novou zbožnost“, regionální uměleckou produkci motivovanou osobním vztahem k místu, amatérské umění vyšších středních vrstev, postoje a hodnoty tehdejší „nové šlechty“, mezi které patřili von Neuwallové i Kohl sám, apod. Právě z hlediska těchto kontextuálních souvislostí tak tato díla zasluhují naši pozornost i ochranu.

Článek vznikl v rámci výzkumného cíle Výzkum, dokumentace a prezentace movitého kulturního dědictví, financovaného z institucionální podpory Ministerstva kultury na dlouhodobý koncepční rozvoj (DKRVO).

■ Poznámky

36 CENKOVÁ, Pavla. *Vkusné & solidní: měšťanské sochařství v Brně 1800–1880*. Brno : Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Brně, 2013. ISBN 978-80-85033-49-6.